

Lagutskottets betänkande

1983/84:6

om vissa avtalsrättsliga frågor

Ärendet

I ärendet behandlar utskottet tre motioner, 1982/83:376, 1982/83:513 och 1982/83:1225, vari tas upp frågor om förbud mot ensidig förändring av räntevillkoren i kreditavtal, om reglering av tidpunkten för betalning av faktura, om rätten att utta faktureringsavgift samt om begreppet lagligen undertecknad originalhandling i datasammanhang.

Motionsyrkandena redovisas nedan.

Remissyttranden har inhämtats över motion 376 från bankinspektionen, konsumentverket/KO, Svenska bankföreningen, Svenska sparbanksföreningen, Sveriges föreningsbankers förbund och Finansbolagens förening samt över motion 1225 från konsumentverket/KO, Företagareförbundet SFR, Sveriges köpmannaförbund, Sveriges hantverks- och industriorganisation-Familjeföretagen (SHIO-Familjeföretagen) och Kooperativa förbundet (KF).

Motionsyrkandena

I *motion 1982/83:376* av Gunilla André och Karin Söder (båda c) yrkas att riksdagen hos regeringen begär förslag i enlighet med motionen innebärande att banker, kreditinrättningar och andra långgivare inte ensidigt får förändra räntevillkoren i kreditavtal.

I *motion 1982/83:513* av Ola Ullsten m. fl. (fp) yrkas att riksdagen hos regeringen begär en översyn av de juridiska spörsmål som inträder vid användningen av begreppet "lagligen undertecknad originalhandling" vid nyttjande av datameddelanden.

I *motion 1982/83:1225* av Anita Modin och Barbro Evermo (båda s) yrkas att riksdagen beslutar att i lag reglera tidpunkten för betalning av fakturor samt rätten att utta fakturaavgift i enlighet med vad som anförts i motionen.

Förbud mot ensidig förändring av räntevillkor

Motion 376

I motionen hänvisas inledningsvis till att kreditavtal som regel upprättas när en enskild person lånar pengar av en bank eller annan kreditinrättning. I kreditavtalet anges vilken ränta som gäldenären skall erlagga. Vanligen sätts räntan i relation till diskontot. F. n. är enligt motionärerna t. ex.

diskontot +4,5 % en vanlig räntenivå på fastighetslån. Motionärerna framhåller att de flesta låntagare säkerligen tror att de genom kreditavtalet har kommit överens med banken om en ränta som är direkt anpassad till diskontonivån. Så är emellertid inte fallet. Banker och andra kreditinrättningar är nämligen enligt motionärerna oförhindrade att höja (eller sänka) räntan även om diskontot inte förändras. Ena parten i kreditavtalet kan således ensidigt ändra avtalet till sin förmån och till andra partens nackdel. Nu gällande lagstiftning lägger inget hinder i vägen för räntehöjningar oberoende av diskontot under löpande lånetid. Motionärerna anser att detta är ett otillfredsställande förhållande. Särskilt olyckligt är det, menar motionärerna, att den drabbade parten (låntagaren) regelmässigt saknar möjlighet att frånträda avtalet i samband med en sådan räntehöjning. Flertalet låntagare har ju inte ekonomiska möjligheter att återbetala lånet i dess helhet, när räntevillkoren ändras av banken, även om kreditavtalet skulle medge det.

Motionärerna framhåller att en situation som särskilt bör uppmärksammas är när kredit beviljas en konsument för att denne skall kunna köpa en vara eller förvärva en fastighet från kreditgivaren eller annan som har förmedlat krediten hos kreditgivaren. Inte heller i sådana fall finns det något hinder mot räntehöjningar trots oförändrat diskonto. Detta förhållande kan utnyttjas av säljaren. Motionärerna uppger att det vid fastighetsförsäljning förekommer t. ex. att säljaren lockar köparen till köpet genom att lämna lån mot låg ränta som sedan — utan samband med diskontoändringar — höjs efter hand till en marknadsmässig nivå. En annan teknik är enligt motionärerna att säljaren höjer räntan vid diskontohöjningar men underlåter att sänka den vid diskontosänkningar. Denna metod tillämpas även av t. ex. bostadskooperativa företag vid försäljning av bostadsrätter och småhus. Slutligen använder vissa säljare också metoden att locka till köp genom låg ränta vid köpet (lägre än bankräntan), varefter lånet på borgenärssidan transporteras över på en bank eller ett annat kreditinstitut, som genast höjer räntan till normal bankränta eller högre ränta. Skillnaden kan ibland vara flera procent.

Motionärerna pekar på att gemensamt för ovan angivna situationer är att köparen vid köpet har utgått från att räntan skall vara anknuten till diskontot eftersom den i kreditavtalet angivits som diskonto plus viss procent. Flertalet köpare har inte sådana insikter i avtalsrätt eller bankjuridik att de förstår innebörden i de "finstilta" kreditvillkor som öppnar möjligheter för kreditinrättningarna att höja räntan även om diskontot inte förändras. Sådana extra höjningar drabbar ofta låntagaren hårt. Det finns enligt motionärernas uppfattning starka skäl att hindra mindre nogräknade säljare från att utnyttja nu angivna möjligheter att locka köpare till köp som köparna efter räntehöjningen inte har råd med.

Motionärerna anser att det är ett starkt konsumentskyddsintresse att inte för låntagaren negativa ändringar av räntevillkoren kan ske genom ensi-

digt beslut av kreditgivaren. En lagstiftning till skydd för låntagarna bör införas. Eftersom lånen sker med hjälp av standardkontrakt, som låntagaren inte kan påverka, bör lagstiftningen göras tvingande. Motionärerna anser att lagstiftningen bör ha det innehållet att när räntan i kreditavtal anges som diskonto plus viss procent, räntan i princip inte får höjas i annan mån än vad som föranleds av diskontohöjningar samt att räntan skall sänkas i motsvarande grad vid diskontosänkningar. Motionärerna medger att det emellertid av samhällsekonomiska eller andra från allmän synpunkt godtagbara orsaker ibland kan finnas skäl att för en viss typ av krediter eller mera generellt göra en ändring av kreditvillkoren som innebär höjningar eller sänkningar av räntan trots oförändrat diskonto. I sådana undantagssituationer bör enligt motionärernas mening avgörandet inte ligga i kreditgivarens hand utan hos statlig myndighet. I lagtexten bör vidare noga anges när sådana undantagsfall föreligger.

Gällande ordning

Gäldenärs skyldighet att betala ränta på penningfordran regleras genom räntelagen (1975:635). Räntelagens regler är dispositiva, dvs. de gäller om ej annat är avtalat eller särskilt föreskrivet.

Ränta utgår inte för tid, innan fordringen är förfallen till betalning (2 §). Från denna princip görs ett undantag. Återgår betalning på grund av att avtal hävs till följd av betalningsmottagarens kontraktsbrott utgår ränta (*avkastningsränta*) med det för varje tid gällande riksbanksdiskontot med tillägg av två procentenheter (5 §) från den dag betalningen erlades till den dag återbetalning sker eller, om betalning ej sker i rätt tid, den dag från vilken dröjsmålsränta börjar utgå.

Försitter gäldenär betalningstid måste han betala *dröjsmålsränta*, som med fyra procentenheter överstiger det för varje tid gällande diskontot (6 §). När det gäller tidpunkten för inträdet av skyldighet att betala dröjsmålsräntan får man skilja mellan två fall. Var fordrans förfallodag bestämd i förväg utgår ränta på fordringen från förfallodagen (3 §). Var betalningstiden från början obestämd och fordringen sålunda betalbar vid anfordran, utgår vid dröjsmål ränta på förfallen fordran efter en månad från den dag borgenären avsänt räkning eller på annat sätt framställt krav på betalning av bestämt belopp med angivande av att underlåtenhet att betala medför skyldighet att utge ränta (4 §). Gäldenären är dock inte skyldig att betala ränta för tid innan räkningen eller kravet har kommit honom till handa. Sistnämnda bestämmelse får betydelse om borgenärens räkning kommer fram till gäldenären mer än en månad efter avsändandet.

Att räntelagen är dispositiv innebär att parter i ett kreditavtal kan införa andra räntebestämmelser än de som finns i räntelagen. Ett visst skydd mot att låntagare därvid påtvingas oskäliga avtalsvillkor finns i annan lagstiftning. Så finns i lagen (1915:218) om avtal och andra rättshandlingar på

förmögenhetsrättens område (avtalslagen) i 36 § en generalklausul som innebär att avtalsvillkor kan jämkas eller lämnas utan avseende om villkoret är oskäligt. Vid prövningen skall särskilt hänsyn tas till behovet av skydd för den som i egenskap av konsument eller annars intar en underlägsen ställning i avtalsförhållandet. Vidare kan enligt lagen (1971:112) om förbud mot oskäliga avtalsvillkor (avtalsvillkorlagen) en näringsidkare förbjudas att bl. a. vid erbjudande av tjänster eller andra nyttigheter använda villkor som är oskäliga mot konsumenterna.

Remissyttranden

Bankinspektionen anser att det inte föreligger några skäl till sådant ingripande inom inspektionens tillsynsområde som motionärerna föreslagit. *Konsumentverket/KO* anser att frågan om förbud mot ensidig förändring av räntevillkoren f. n. inte bör lösas lagstiftningsvägen. Enligt verket bör man avvakta resultatet av villkorsförhandlingarna mellan bankinspektionen och Svenska bankföreningen. *Svenska bankföreningen*, *Svenska sparbanksföreningen* och *Sveriges föreningsbankers förbund* anser att motionen inte bör föranleda någon lagstiftning, i vart fall inte på de områden av kreditmarknaden som omfattas av bankinspektionens tillsyn. *Finansbolagens förening* avstyrker bifall till motionen.

En sammanställning av remissyttrandena har tagits in i *bilaga* till betänkandet.

Begreppet lagligen undertecknad originalhandling i datasammanhang

Motion 513

Motiveringen till motionsyrkandet återfinns i motion 1982/83:510. Till stöd för yrkandet anförs i den motionen att en ny teknisk utveckling är den elektroniska penningöverföringen. Numera finns enligt motionärerna så kallade "intelligenta" kreditkort med en mikrodator inbyggd i själva kortet. Där finns alla uppgifter om kontots innehåll och kontot uppdateras automatiskt vid varje transaktion. Med ett sådant kort blir betalningsterminaler mycket mer användbara.

Motionärerna anser att det är farligt att införa elektroniska betalningssystem så länge begreppet "lagligen undertecknad originalhandling" inte går att översätta till datateknik. Det är enligt motionärerna på forskningens nuvarande stadium omöjligt att med bindande effekt signera ett datameddelande, eller vilken ekonomisk handling som helst — check, offert, lånehandling, revisionsberättelse eller vad det vara månde. Här är det viktigt att inte den tekniska utvecklingen tillåts skapa problem som man endast osäkert och i efterhand kan rätta till — om forskningen över huvud taget lyckas med det.

Uppgifter i anslutning till motionen

För vissa transaktioner uppställs i olika lagar vissa formkrav. Sålunda skall vid avtal om köp av fast egendom upprättas en köpehandling som underskrivs av säljaren och köparen. Köp som inte uppfyller dessa föreskrifter är ogiltiga. Andra handlingar som måste vara underskrivna är växel och check. Det innebär att om t. ex. en växel eller en check framställs genom automatisk databehandling den likväl måste undertecknas för att vara giltig.

Frågan om vilken betydelse kravet på undertecknandet av en handling kan få i datasammanhang har ännu inte föranlett några närmare undersökningar. På internationell basis har dock påbörjats en diskussion. Bl. a. har frågan tagits upp inom UNCITRAL och den kommer att få viss aktualitet vid den omarbetning av 1931 års Genèvekonventioner om växel och check som förestår.

Tidpunkten för betalning av faktura samt faktureringsavgift*Motion 1225*

I motionen framhålls att det finns otaliga variationer när det gäller tidpunkten för betalning. Vid köp av t. ex. kapitalvaror, resebiljetter m. m. är det mycket vanligt att betalning inte sker kontant utan först efter erhållen faktura. I många fall, framför allt vid leveranser med bud, är det enligt motionärerna omöjligt att få betala kontant. Fakturan kommer i efterskott med tidpunkten för betalning bestämd helt efter säljarens godtycke. Ofta anges 10 dagar som betalningsfrist. Vanliga variationer är 15, 21 eller 30 dagar. Som regel har kunden/konsumenten ingen aning om tidsfristen, när varan levereras.

Motionärerna anser att det borde finnas bestämmelser som tvingar leverantören att, t. ex. på den följesedel som kvitteras av kunden, ange betalningstidpunkt. Alternativt borde en bestämmelse införas som generellt medger 30 dagars respittid för betalning av fakturor. Om sistnämnda förslag genomförs bör parterna dock ha möjlighet att avtala om kortare betalningstid. Det får ankomma på leverantören att styrka att sådant avtal ingåtts. Motionärerna framhåller avslutningsvis att det borde vara rimligt att en person skall kunna utnyttja fyra veckors sommarssemester på annan ort utan att behöva riskera att vid återkomsten mötas av dels en faktura med utgången tidsfrist, dels en faktura med straffränta och inkassokostnader.

När det gäller rätten att utta faktureringsavgift anser motionärerna att det är förståeligt att den som handhar debitering per faktura behöver ersättning för sina omkostnader. Det är däremot enligt motionärernas uppfattning helt oacceptabelt att den som önskar betala kontant men nekas att göra detta skall tvingas att betala faktureringsavgift.

Gällande ordning

Huvudprincipen i gällande rätt är att — om inget annat avtalats — gäldenären/konsumenten är skyldig att betala vid anfordran (12 § köplagen, 5 § skuldebrevslagen). Det innebär således att om ingen överenskommelse om tidpunkt för betalning träffats, säljaren alltid har rätt att kräva kontant betalning vid varans överlämnande. Om säljaren inte kräver kontant betalning utan kräver betalning först senare efter översänd faktura har säljaren rätt att på fakturan ange så lång eller kort förfallotid som han önskar. Har parterna däremot vid avtalets ingående träffat en särskild överenskommelse om tidpunkt för betalning gäller denna oavsett när säljaren t. ex. genom faktura kräver betalning.

Om betalning inte erläggs på förfalldagen har säljaren som framgår av redogörelsen ovan (s. 3) för innehålllet i räntelagen rätt att ta ut dröjsmålsränta från den dag som infaller en månad efter det att han avsänt räkning eller på annat sätt framställt krav till köparen på betalning. Dröjsmålsräntan får enligt räntelagen uppgå till 4 % över gällande diskonto. Det innebär, för de fall där parterna inte avtalat om när betalning skall ske, att näringsidkaren visserligen har rätt att kräva betalning omedelbart, men däremot inte har rätt till dröjsmålsränta förrän en månad efter det att han krävt konsumenten på betalning. Har parterna däremot träffat en särskild överenskommelse om förfalldag (eller om tidpunkten från vilken dröjsmålsränta får beräknas) och om storleken på dröjsmålsräntan gäller det som avtalats.

För att en säljare skall ha rätt att ta ut en *faktureringsavgift* fordras enligt allmänna avtalsprinciper att parterna, när avtalet ingicks, kommit överens om att en sådan avgift skall betalas utöver själva avtalspriset för varan. En sådan rätt kan också tillkomma säljaren till följd av handelsbruk eller sedvänja inom branschen.

Det bör påpekas att för att en överenskommelse om faktureringsavgift eller om en ränta, som avviker från räntelagens bestämmelser, skall anses föreligga räcker det inte att säljaren först på fakturan anger faktureringsavgift eller dröjsmålsräntans storlek och från vilken tidpunkt räntan kommer att debiteras. Sådana avtalsvillkor måste, såsom ovan nämnts, för att bli gällande omfattas av det mellan parterna träffade avtalet.

Pågående utredningsarbete

År 1977 tillkallades *konsumentköpsutredningen* med uppdrag att utreda frågor om konsumentköp. Enligt direktiven har kommittén till uppgift att söka stärka konsumenternas rättsliga ställning vid köp. I centrum har ställts frågan om de anspråk som konsumenten bör kunna ställa på varor som de har köpt och de befogenheter som de bör kunna göra gällande om varorna inte motsvarar kraven.

I tilläggsdirektiv år 1978 fick kommittén i uppdrag att söka åstadkomma en mer fullständig reglering av förhållandet mellan konsument och säljare än som innefattas i den nuvarande konsumentköplagen, även om det skulle innebära att en del av den allmänna köplagens bestämmelser upprepas i konsumentköplagen. Det gäller bl. a. frågorna om prisets bestämmande, tid och plats för varans avlämnande till konsumenten, vem som står risken för att varan förstörs av våda eller liknande och hur det går till att häva köpet.

Kommittén beräknas avsluta sitt arbete under våren 1984.

Remissyttranden

Konsumentverket/KO anser att det finns ett behov av regler om betalning av en skuld och debitering av dröjsmålsränta i konsumentförhållanden som är lättare att tillämpa än de nu gällande. Hur sådana regler bör utformas kan övervägas inom ramen för konsumentköpsutredningens arbete. *KF* tillstyrker att möjligheterna för en reglering av tidpunkten för fakturabetalning utreds. *KF* anser att det torde ligga nära till hands att lämna utredningsuppdraget till konsumentköpsutredningen. *SHIO-Familjeföretagen* och *Sveriges köpmannaförbund* anser i första hand att det inte finns något behov av reglering i lag av tidpunkten för betalning av fakturor och i andra hand att frågan överlämnas till konsumentköpsutredningen. *Företagareförbundet* avstyrker motionsförslaget.

När det gäller frågan om faktureringsavgift anser *konsumentverket/KO* det önskvärt att även den frågan får en ytterligare belysning. *KF*, *SHIO-Familjeföretagen* och *Sveriges köpmannaförbund* anser inte det finns behov av lagreglering av frågan. De båda sistnämnda remissinstanserna tillstyrker i andra hand att frågan överlämnas till konsumentköpsutredningen. *Företagareförbundet* avstyrker motionsförslaget.

En sammanställning av remissyttrandena har tagits in i *bilaga* till betänkandet.

Utskottet

I betänkandet behandlar utskottet tre motioner vari tas upp frågor om förbud mot ensidig förändring av räntevillkoren i kreditavtal, om reglering av tidpunkten för betalning av faktura och om rätten att utta faktureringsavgift samt om begreppet "lagligen undertecknad originalhandling i datasammanhang".

Ändring av räntevillkor i kreditavtal

Enligt svensk rätt utgår vid kreditavtal ränta med den räntesats och under den tidsrymd som parterna träffat avtal om. För att den i kreditavtalet avtalade räntan skall kunna ändras av kreditgivaren under kreditti-

den fordras att i kreditavtalet tagits in villkor som ger kreditgivaren rätt att höja eller sänka räntan.

I motion 376 (c) framhålls att det ofta förekommer att räntan i kreditavtal sätts i relation till diskontot. Enligt motionärerna förekommer det i stor utsträckning att kredittagare tror att räntevillkoren innebär att räntan endast får ändras i anslutning till förändringar i diskontot. Ofta innehåller kreditavtalet emellertid "finstilta" villkor som ger kreditgivaren (banken eller annat kreditinstitut) rätt att höja eller sänka räntan utan att diskontot förändrats och utan att kredittagaren ger sitt medgivande härtill. Motionärerna uppger vidare att det vid fastighetsförsäljningar förekommer att säljare lockar till köp genom låg ränta som sedan antingen successivt höjs av säljaren till marknadsmässig nivå eller höjs av något kreditinstitut på vilket kreditavtalet transporterats.

Motionärerna anser att det är ett starkt konsumentskyddsintresse att för låntagare negativa ändringar av räntevillkoren inte kan ske under avtals-tiden genom ensidiga beslut av kreditgivaren. Motionärerna yrkar därför att lagregler införs som förbjuder att i kreditavtalen intas villkor som ger kreditgivaren rätt att ändra räntenivån utan samband med diskontoförändringar. Av samhällsekonomiska och andra från allmän synpunkt godtagbara orsaker måste emellertid vissa undantag få göras från ett sådant förbud. Motionärerna anser att i lagtexten bör anges under vilka förutsättningar undantag får ske. Vidare bör enligt motionärernas mening föreskrivas att undantag från förbudet får medges endast efter beslut av statlig myndighet.

Utskottet konstaterar till en början att motionärernas påstående om att många kredittagare vid avtalets ingående tror att räntenivån är fast bunden till diskontot vinner stöd av vad konsumentverket i sitt yttrande anför om de klagomål som verket mottagit. Av konsumentverkets yttrande framgår vidare att information om och marknadsföring av krediter ibland är vilseledande. Uttryck som "marknadens förmånligaste finansiering" och "marknadens lägsta ränta" har förekommit utan att ha haft täckning i kreditavtalen.

Enligt utskottets mening är det angeläget att åtgärder vidtas för att komma till rätta med den oseriösa marknadsföring av krediter som sålunda förekommer. Gällande lagstiftning ger dock redan möjlighet härtill, varför någon lagändring i det hänseendet inte är påkallad.

Utskottet anser det vidare viktigt att räntevillkoren i ett kreditavtal utformas på ett sådant sätt att kredittagaren har möjlighet att med någorlunda säkerhet beräkna kostnaderna för krediten. Det bör emellertid beaktas att kredittiderna i många fall är långa, varför det är svårt att helt låsa fast räntenivån. Som motionärerna framhåller har kreditinstituten sökt lösa detta problem genom att knyta an räntenivån till diskontot. Av remissyttrandena framgår att det emellertid inte endast är diskontoändringar som bör få inverka på räntenivån. Statsmakterna vidtar ofta andra kredit-

politiska åtgärder än diskontoändringar, t. ex. ändring av straffräntan eller överenskommelser med bankerna om viss räntepolitik. Sådana åtgärder måste, som bl. a. bankinspektionen påpekar, få slå igenom omedelbart hos låntagarna om inte syftet med åtgärderna skall förfelas. Även i vissa andra fall kan det finnas särskilda skäl att ge kreditinstituten och framför allt då bankerna rätt att under kredittiden förändra räntenivån.

Att i lag införa en sådan reglering som motionärerna tänkt sig skulle enligt utskottets mening stöta på betydande svårigheter med hänsyn till de olika undantag som måste göras från ett förbud mot ränteändringar. Behovet av sådana undantag torde variera beroende på vilket slag av kredit det är fråga om och vilken typ av kreditinstitut som skall ge krediten. Utskottet anser därför att man i första hand bör söka lösa problemet med kreditgivarens rätt att ensidigt förändra räntevillkor genom att de olika tillsynsmyndigheter, som finns på kreditområdet, förhandlar med kreditinstituten om utformningen av de standardformulär till skuldebrev som de olika kreditinstituten använder.

Av bankinspektionens yttrande framgår att bankinspektionen år 1981 slutfört förhandlingar om skuldebrevsformulär med kreditaktiebolagen och hypoteksinstituten. Enligt vad utskottet erfarit har i dagarna motsvarande förhandlingar avslutats med bankerna. Bankinspektionen har upplyst att förhandlingar nu kommer att tas upp med finansbolagen och fondkommissionärerna.

Med hänsyn till att villkorsförhandlingar sålunda pågår bör enligt utskottets mening några lagstiftningsåtgärder inte f. n. vidtas. Utskottet utgår från att motsvarande villkorsförhandlingar kommer att tas upp mellan försäkringsinspektionen och försäkringsbolagen om de skuldebrev som dessa bolag använder samt att konsumentverket kommer att se över de kreditavtal som används av sådana finansbolag som inte står under bankinspektionens tillsyn.

Utskottet vill tillägga att det är viktigt att — sedan nya formulär införts — tillsynsmyndigheterna följer tillämpningen av dessa. Mot bakgrund av de klagomål som riktats till konsumentverket vill utskottet också stryka under att det är angeläget att kredittagarna vid avtalens ingående får en utförlig information om de omständigheter som kan påverka räntenivån i avtalet.

Med hänsyn till det anförda bör motion 376 inte f. n. föranleda någon ytterligare åtgärd från riksdagens sida.

Begreppet lagligen undertecknad originalhandling

I motion 513 (fp) yrkas att riksdagen skall begära en översyn av de juridiska spörsmål som inträder vid användningen i datasammanhang av begreppet "lagligen undertecknad originalhandling". Motionärerna hänvisar till att den tekniska utvecklingen medger införandet av elektronisk

penningöverföring. Enligt motionärernas mening bör dock elektroniska betalningssystem inte införas så länge begreppet "lagligen undertecknad originalhandling" inte går att översätta till datateknik.

Utskottet utgår från att motionärerna med uttrycket "lagligen undertecknad originalhandling" åsyftar handling som måste vara undertecknad för att vara giltig. Som exempel härpå kan nämnas avtal om köp av fast egendom samt växel och check. Motionärerna framhåller att en sådan handling i dag inte kan framställas genom automatisk databehandling eftersom det på teknikens nuvarande stadium inte är möjligt att med bindande verkan signera ett datameddelande.

Enligt utskottets mening synes i varje fall f. n. det förhållandet att vissa handlingar på grund av gällande formkrav inte kan framställas genom databehandling inte medföra några särskilda juridiska problem. Vissa praktiska problem skulle emellertid kunna lösas om ett sådant framställningsförfarande varit möjligt. Framför allt gäller det i fråga om handlingar som behöver framställas i stort antal av en och samma person. Utskottet utgår från att när behovet av en automatiserad framställning av ett visst slag av handling blir alltmer framträdande kommer det att bli aktuellt med en översyn av formkraven för handlingen. I detta sammanhang vill utskottet peka på att Sverige i det pågående arbetet på en översyn av Genèvekonventionerna om växel och check tagit upp vissa praktiska problem som uppstår när checkar behöver utställas i stort antal av en enda person. I de utkast till nya konventioner som en arbetsgrupp inom UNCITRAL tagit fram lär enligt vad utskottet har erfarit hänsyn tagits till de svenska propåerna.

Med hänsyn till det anförda bör motion 513 inte föranleda någon särskild åtgärd från riksdagens sida.

Tidpunkt för betalning av faktura samt faktureringsavgift

Huvudprincipen i gällande rätt är att gäldenären/konsumenten är skyldig att betala vid anfordran, om inte annat avtalats. Säljaren har följaktligen rätt att — om ingen överenskommelse om betalningstidpunkt träffats — kräva kontant betalning vid varans överlämnande eller att i faktura ange den *tidpunkt för betalning* som han finner lämplig.

Om betalning inte erläggs på förfallodagen har säljaren rätt att ta ut dröjsmålsränta från den dag som infaller en månad efter det att han avsänt räkning eller på annat sätt framställt krav till köparen på betalning. Det innebär, för det fall där parterna inte avtalat om betalningstidpunkt, att säljaren visserligen kan kräva omedelbar betalning men däremot inte har rätt till dröjsmålsränta förrän en månad efter kravet på betalning.

I motion 1225 (s) anføres att det i många fall vid leverans av vara är omöjligt att få betala omgående. I sådana fall får köparen i stället i

efterskott en faktura med tidpunkt för betalning, bestämd godtyckligt av säljaren. Som regel har kunden när varan levereras ingen aning om när betalning skall ske. Motionärerna anser att det borde finnas lagbestämmelser som tvingar leverantören att, t. ex. på den följesedel som vid leveransen överlämnas till köparen, ange betalningstidpunkt. Alternativt kunde enligt motionärerna införas en bestämmelse som generellt medger 30 dagars respittid för betalning av faktura. Med stöd av det anförda yrkar motionärerna att riksdagen skall besluta att lagstifta om tidpunkten för betalning av fakturor.

Av den granskning av fakturablanketter som konsumentverket gjort och som verket redovisat i sitt remissyttrande framgår att fakturorna ofta innehåller betalningsvillkor som både avviker från gällande dispositiva bestämmelser och saknar förankring i en föregående överenskommelse mellan parterna. I flertalet fall rör det sig om uppgifter om dröjsmålsränta vilket på ett för fakturamottagaren negativt sätt avviker från räntelagens bestämmelser. Orsaken till de felaktiga fakturabestämmelserna synes enligt konsumentverket vara att näringsidkare och konsumenter i stor utsträckning är okunniga om gällande lagregler eller inte förstår att tillämpa dessa.

Det anförda visar enligt utskottets mening att nuvarande förhållanden är otillfredsställande och att konsumentskyddet behöver förbättras. Vissa av de nackdelar som kommit till synes vid konsumentverkets granskning skulle visserligen kunna avhjälpas genom en bättre information till både näringsidkare och konsumenter. Gällande bestämmelser är emellertid komplicerade och svårtillämpade. Särskilt de skilda reglerna om tidpunkt för betalning av faktura och för debitering av dröjsmålsränta torde av många upplevas som förvirrande och svårbegripliga. Härtill kommer att det ofta är svårt att avgöra när ett avtal med avvikelser från de dispositiva lagreglerna kommit till stånd.

Enligt utskottets uppfattning finns det ett behov av enklare och mer lättillämpade regler än de nuvarande. Motionärerna har lämnat vissa förslag till sådana regler men som framgår av remissvaren är förslagen inte invändningsfria. Utskottet anser att frågan om ändrade regler när det gäller betalning av skuld och debitering av dröjsmålsränta bör bli föremål för en närmare utredning. Utredningen synes lämpligen kunna ske inom ramen för konsumentköpsutredningens arbete. Utskottet förordar därför att riksdagen hos regeringen hemställer att motion 1225 jämte utskottets betänkande i denna del överlämnas till konsumentköpsutredningen för att tas i beaktande under utredningens arbete.

I motion 1225 tar motionärerna också upp frågan om rätten att ta ut faktureringsavgift. Enligt motionärerna är det förståeligt att den som tar betalt efter faktura begär ersättning för sina kostnader för faktureringen. Däremot är det, anser motionärerna, inte acceptabelt att en kund som önskar betala omgående men nekas att göra detta därefter debiteras fak-

tureringsavgift. Rätten att ta ut faktureringsavgift bör därför enligt motionärerna regleras i lag.

Utskottet erinrar om att faktureringsavgift enligt allmänna avtalsrättsliga principer kan tas ut endast om parterna kommit överens om detta vid avtalets ingående eller det kan anses stå i överensstämmelse med handelsbruk eller sedvänja i branschen. För att faktureringsavgift skall utgå räcker det således inte med att säljaren enbart på fakturan kräver faktureringsavgift.

Enligt utskottets mening är problemet med faktureringsavgift i första hand ett informationsproblem. Genom en bättre information kan konsumenterna få klart för sig att skyldighet inte föreligger att betala faktureringsavgift bara för att säljaren angivit det i sin faktura. Om konsumenterna i större utsträckning vägrar att betala inte tidigare aviserade avgifter, skulle näringsidkarna så småningom tvingas att vid avtalets ingående på ett bättre sätt underrätta konsumenten om tillkommande avgifter.

Det förhållandet att en konsument nekas att omgående betala en skuld och därefter påförs en faktureringsavgift kan i vissa fall te sig oberättigat även om konsumenten vid avtalets ingående underrättats om att faktureringsavgift kommer att tas ut eller om att faktureringsavgift är vanligen förekommande i branschen. Omständigheterna kan ju vara sådana att konsumenten inte har möjlighet att vända sig till annan näringsidkare. Enligt utskottets mening kan det vara lämpligt att konsumentköpsutredningen också får överväga om det finns något behov av en reglering av rätten att ta ut faktureringsavgift. Motionen bör därför även i denna del överlämnas till utredningen.

Hemställan

Utskottet hemställer

1. beträffande *ändring av räntevillkor*
att riksdagen avslår motion 1982/83:376,
2. beträffande *begreppet "lagligen undertecknad originalhandling"*
att riksdagen avslår motion 1982/83:513,
3. beträffande *tidpunkt för betalning av faktura samt faktureringsavgift*
att riksdagen hos regeringen begär att motion 1982/83:1225 jämte utskottets betänkande i denna del överlämnas till konsumentköpsutredningen för att tas i beaktande under utredningens arbete.

Stockholm den 17 november 1983

På lagutskottets vägnar

PER-OLOF STRINDBERG

Närvarande: Per-Olof Strindberg (m), Lennart Andersson (s), Stig Olsson (s), Martin Olsson (c), Elvy Nilsson (s), Mona Saint Cyr (m), Ingemar Konradsson (s)*, Allan Ekström (m), Marianne Karlsson (c), Per Israelsson (vpk), Bengt Silfverstrand (s)*, Inga-Britt Johansson (s), Kersti Johansson (c)*, Berit Löfstedt (s) och Sten Andersson i Malmö (m)*.

* Ej närvarande vid betänkandets justering.

Sammanställning av remissyttranden

1. Ändring av räntevillkor i kreditavtal

Bankinspektionen förklarar inledningsvis att inspektionen inskränker sitt yttrande till att avse endast de institutioner som står under bankinspektionens tillsyn, nämligen banker, kreditaktiebolag, hypoteksinstitut, finansbolag och fondkommissionsbolag.

Bankinspektionen bekräftar motionärernas påstående att vid låns beviljande upprättas ett låneavtal (revers). Avtalet innehåller utöver sedvanligt betalningsåtagande ett antal avtalsvillkor. Ett av dessa och kanske det för kreditägaren mest väsentliga är räntevillkoret. Detta villkor är i dag, påpekar bankinspektionen, regelmässigt utformat på så sätt att räntan beräknas efter den räntesats och enligt de grunder, som banken vid varje tillfälle tillämpar för kredit av detta slag. Villkoret ger kreditgivaren en formell rätt att ändra räntan för visst slags krediter när han finner det påkallat. Så gott som uteslutande följer dock räntan förändringar i diskontot. De avsteg som gjorts har enligt bankinspektionen nästan alltid varit motiverade av någon åtgärd från statsmakternas sida och har vidtagits med riksbankens godkännande. Även om det alltså tillhör undantagen att någon konsument drabbats av kreditgivarnas formella rätt till ensidig ändring av räntan är det enligt bankinspektionens uppfattning inte tillfredsställande att en sådan rätt föreligger. Inspektionen har också förhandlat med bankerna och kreditaktiebolagen om utformningen av de grundläggande skuldebrevsformulären.

Bankinspektionen upplyser att förhandlingarna för bankernas del är i stort sett avslutade. Enighet har uppnåtts om att räntan skall kunna ändras av banken med omedelbar verkan i samband med ändring av riksbankens diskonto eller då det motiveras av annan kreditpolitisk åtgärd eller av ändring i det allmänna ränteläget. Att räntan skall ändras vid ändring av diskontot är självklart. Lika uppenbart är det att räntan måste påverkas av andra åtgärder från statsmakternas sida som inverkar på det allmänna ränteläget, såsom ändring av straffräntan eller överenskommelse med bankerna om viss räntepolitik. Även övriga kreditpolitiska åtgärder som statsmakterna vidtar med stöd av den kreditpolitiska lagstiftningen måste för att inte förfela sitt syfte slå igenom omedelbart hos låntagarna. Det är även såväl inspektionens som bankernas uppfattning att en viss möjlighet måste ges bankerna att ändra räntan även i vissa övriga fall. Den ränta bankerna tar av sina låntagare är till stor del beroende av den ränta som bankerna får betala till inlåningskunder och för övrig medelsanskaffning. Bankerna kan, på grund av åtgärder från statsmakternas sida som inte är kreditpolitiska eller påverkar det allmänna ränteläget, tvingas till en räntesättning

på inlåningen som nödvändiggör en motsvarande höjning av räntan på utlåningen. Även andra situationer kan inträffa som väsentligen påverkar bankens ekonomiska ställning och som banken inte kan råda över och ej heller förutse. Också vid sådana förhållanden måste enligt inspektionens uppfattning en ränteändring kunna anses motiverad. Ränteändringen skall dock inte i dessa fall äga rum med omedelbar verkan utan först från och med dagen efter förfalldag för ränta. Dessutom skall banken underätta kredittagaren om ändringen i skälig tid före denna.

Förhandlingarna med kreditbolagen och hypoteksinstituten om utformningen av skuldebrevsformulär avslutades enligt banksinspektionen redan 1981. I detta formulär har intagits följande räntevillkor:

Vid kredit med rörlig ränta är den vid utbetalningstillfället gällande räntesatsen angiven på första sidan.

Vid kredit med fast ränta utgår räntan efter den på första sidan angivna räntesatsen. Kreditgivaren förbehåller sig rätt att ändra räntesatsen från ränteändringsdag som anges på första sidan.

Kreditgivaren förbehåller sig även rätten att från ränteändringsdag som anges på första sidan ändra grunden för beräkning av ränta.

Ändring av rörlig ränta eller av fast ränta eller ändring från rörlig till fast ränta eller vice versa kan beslutas av kreditgivaren enbart om detta motiveras av villkoren för kreditgivarens upplåning.

För kreditaktiebolagen och hypoteksinstituten gäller att kopplingen mellan utlåningsränta och kostnaden för medelsanskaffning är ännu större än vad som är fallet beträffande bankerna. Det har därför bedömts som nödvändigt att dessa erhåller möjlighet att justera räntan med hänsyn till kostnaden för den egna upplåningen. Det bör observeras att detta är den enda grunden för ränteändring samt att kreditaktiebolagens och hypoteksinstitutens lån vanligtvis lämnas mot fast ränta.

Bankinspektionen har ännu ej påbörjat några förhandlingar om reversformulärens avtalsvillkor med finansbolagen och fondkommissionsbolagen. Anledningen härtill är dels att inspektionen bedömt det lämpligt att låta bankkuldebrevsformuläret tjäna som förebild inför förhandlingarna med dessa institut, dels att tillsynen av finansbolagens avtalsvillkor ankommer på bankinspektionen först fr. o. m. år 1983. Det är bankinspektionens målsättning att även de skuldebrev som används av finans- och fondkommissionsbolag på ett motsvarande sätt skall reglera kreditgivarens möjlighet till ensidiga ränteändringar.

Sammanfattningsvis är bankinspektionens uppfattning att kreditgivarens rätt att ensidigt ändra räntan bör förbehållas, förutom de fall då en ändring är påkallad av statsmakterna, de situationer som direkt påverkar kreditgivarens lönsamhet och som är oförutsebara för honom, som t. ex. plötsliga förändringar i kostnaden för medelsanskaffning. Bankinspektionen har med framgång verkat för en sådan ordning och kommer även framgent att driva denna linje. Med hänsyn härtill föreligger enligt inspek-

tionens uppfattning inte några skäl till sådant ingripande inom inspektionens tillsynsområde som motionärerna föreslagit.

Konsumentverket/KO upplyser att konsumentverket i sin tillsynsverk-samhet uppmärksammat de problem som hänger samman med villkor som ger en kreditgivare ensidig rätt att ändra räntan på krediten. Genom anmälningar från enskilda konsumenter har det framkommit, att de har haft den tron vid avtalets ingående som anges i motionen, nämligen att räntenivån på lånet är direkt knuten till diskontot och inte kan ändras i andra fall än när diskontot ändras. Anmälningarna har framför allt rört marknadsföringen i samband med försäljning av fritidshus och hur detta köp skall finansieras. Utöver problemet med ensidiga ränteförändringsvillkor har informationen om krediten varit mer eller mindre vilseledande mot bakgrund av de finansieringsvillkor som då var aktuella. Uttryck som "marknadens förmånligaste finansiering, marknadens lägsta ränta, fritidshusmarknadens i särklass bästa lån" m. m. förekom. Konsumentverket har fått utfästelser från aktuella företag att fortsättningsvis inte använda ovan citerade uttryck i marknadsföringen.

Ett exempel på ränteförändringsvillkor som förekom i dessa ärenden är följande:

Skulle långivaren under lånetiden besluta förändring av räntan för lån av denna art, tillämpas den nya räntesatsen omedelbart.

Konsumentverket påpekar att villkoret medför en obegränsad rätt för långivaren att när som helst ensidigt förändra räntenivån på lånet. Det enda som krävs är att långivaren fattar ett beslut. Troligtvis får låntagaren inte ens någon motivering till beslutet om räntehöjningen. Om man samtidigt beaktar att det i dag förekommer en hård marknadsföring av olika typer av finansieringsmöjligheter vid köp av varor och tjänster, föreligger det enligt konsumentverket en stor risk att konsumenter lockas till kreditköp utan att ha möjlighet att överblicka vad köpet kommer att kosta. Detta oavsett om konsumenten har varit medveten om innehållet i ränteförändringsvillkoret vid avtalets ingående eller ej. Konsumenten har inga möjligheter att förutse om kreditbolaget kommer att besluta om räntehöjning eftersom dessa beslut får ske när som helst och utan att några angivna kriterier först måste ha inträffat.

Konsumentverket upplyser vidare om att verket i en skrivelse daterad den 5 augusti 1982 till bankinspektionen lämnat synpunkter på Svenska bankföreningens förslag till nytt skuldebrevsformulär. I förslaget har räntevillkoret följande lydelse.

Ränta skall beräknas efter den räntesats och enligt de grunder som banken vid varje tid tillämpar för kredit av detta slag. Den räntesats, som gäller då krediten lämnas, är angiven på första sidan.

Ändring av räntesatsen får ske med omedelbar verkan i samband med ändring av Riksbankens diskonto eller då det motiveras av annan kreditpolitisk åtgärd eller av ändring i det allmänna ränteläget.

Ändring av räntesatsen får i övrigt ske med verkan från och med dagen efter förfallodag för ränta. Meddelande om sådan ändring skall lämnas i skälig tid dessförinnan.

Verket har i nämnda skrivelse lämnat följande synpunkter på räntevillkoret.

Räntan kan väl ses som det pris som kredittagaren har att betala för lånet. I viss mån kan man väl därför anlägga samma synsätt på ränteklausuler som på prisvillkor i avtal som gäller köp av varor och tjänster. Marknadsdomstolen (MD) har i sin praxis enligt avtalsvillkorlagen (AVL) haft en relativt sträng syn på prishöjningsklausuler. Det är ju inte godtagbart att ett företag kanske lockar till sig kunder genom att hålla en förment låg prisnivå för att, när ett avtal kommit till stånd, höja priset med hänvisning till en prishöjningsklausul, vars förekomst eller innebörd konsumenten inte haft klar för sig. Innebörden av MD:s avgöranden i frågan är sammanfattningsvis, att avtalade priser skall hållas och att prishöjningsklausuler är tillåtna bara om de innebär, att prishöjningen är betingad av omständigheter som näringsidkaren saknar möjlighet både att råda över och att förutse. Dessutom får prishöjningen ske bara vid kvalificerade kostnadsökningar. Vidare godtas en prishöjningsklausul bara om den förenas med rätt för konsumenten att utan kostnad frånträda avtalet (se bl. a. MD 1974:13, 1977:20 och 1978:29).

Om samma synsätt anläggs på förevarande villkor måste man konstatera, att detta ger banken en rätt att ensidigt ändra på vad som avtalats om låntagarens prestation som går långt utöver vad som godtas på andra områden. För att en sådan ordning skall godtas måste det enligt verkets mening finnas alldeles speciella skäl som motiverar att bankerna ges en mera generös ändringsrätt än andra företag. Ett sådant skäl kan vara att räntan används som ett finans- och kreditpolitiskt medel. Ränteändringar som har en sådan grund ligger nära sådana prishöjningar som godtas därför att de beror på force majeureliknande förhållanden. Vad som sägs i andra stycket i villkoret om hänsyn till Riksbankens diskonto och annan kreditpolitisk åtgärd vill verket därför inte rikta någon invändning mot. Däremot kan man ifrågasätta om lokutionen "ändring av det allmänna ränteläget" tillräckligt klart markerar att det är frågan om åtgärder som banken är mer eller mindre tvungen att anpassa sig till. Bankens rätt att "i övrigt" få ändra räntesatsen går långt utöver vad som godtas i fråga om prishöjningar på andra områden. Om en sådan rätt skall finnas bör enligt verkets mening de närmare förutsättningarna för den preciseras.

Konsumentverket påpekar att motionen gäller inte endast bankernas låneverksamhet utan samtliga kreditbolags låneverksamhet. Synpunkterna till bankinspektionen återspeglar i stort sett verkets inställning till de här frågorna, generellt över hela kreditmarknaden.

Konsumentverket erinrar om att diskontot anger den räntenivå till vilken riksbanken lämnar kortfristiga lån till bankerna. Diskontot och andra kreditpolitiska medel används av riksbanken som bl. a. ett medel att påverka utlåningsvolymen på kreditmarknaden och därmed efterfrågan på krediter i samhället. Det kan därför ifrågasättas om en höjning av exempelvis diskontot på grund av att riksbanken önskar minska utlåningsvolymen.

men skall medföra en generell rätt för kreditbolagen — banker, finansbolag och andra kreditinrättningar — att höja räntan på redan ingångna låneavtal. Såvitt avser bankväsendets låneverksamhet har verket dock accepterat att en höjning av diskontot skall medföra en rätt att i motsvarande grad höja låneräntan. Verket förutsätter att bankerna sänker låneräntan vid sänkning av diskontot. Finansbolag och andra kreditinrättningar lånar dock upp pengar på marknaden oftast på sådana villkor att lånen inte direkt påverkas av diskontoförändringar. Dessa kreditbolag synes därför inte ha en force majeureliknande grund att åberopa för en räntehöjning i redan ingångna avtal vid höjning av diskontot. En generell möjlighet för kreditbolagen att höja räntan i kreditavtal på grund av en höjning av diskontot anser verket därför inte kunna godtas, utan endast i de fall där diskontohöjningen direkt påverkar kreditbolagens kostnader för ingångna kreditavtal.

I sammanhanget bör enligt verket även beaktas kreditbolagens eventuella möjlighet att säga upp avtalet. Denna möjlighet kan utnyttjas för att genomföra en räntehöjning. I Svenska bankföreningens förslag till nytt skuldebrevsformulär har banken, påpekar verket, förutom under vissa speciella angivna omständigheter alltid rätt att säga upp krediten till betalning sex månader efter uppsägning. I denna del har verket lämnat följande synpunkter.

Villkoret är utformat som en kategorisk rätt för banken att säga upp krediten; enligt villkoret ställs inga krav på särskilda skäl. En sådan skrivning går långt utöver vad som är betingat av bankrörelselagen. Formuleringen skapar också på så sätt osäkerhet hos kredittagaren om hur han kan agera för att undvika uppsägning. Enligt verkets mening bör förutsättningarna för att uppsägning skall få ske därför preciseras i villkoret.

Konsumentverket känner ej till resultatet av de förhandlingar som f. n. pågår och i de närmaste är avklarade mellan bankinspektionen och Svenska bankföreningen avseende det nya skuldebrevsformuläret. Om den ovillkorliga rätten att säga upp kreditavtalet kommer att kvarstå åvilar det bankinspektionen ett stort ansvar att se till att bankerna inte använder sig av denna möjlighet för att vidta villkorsförändringar, exempelvis räntehöjning, som strider mot god banksed. När det gäller övriga kreditbolag som inte berörs av 63 § i bankrörelselagen, föreligger enligt verket inga skäl att acceptera villkor som ger kreditgivaren möjlighet att utan särskilda skäl säga upp kreditavtalet. I de situationer som en ensidig förändring av räntevillkoren i kreditavtalet kan accepteras, bör enligt verkets uppfattning kreditbolagen åläggas en skyldighet att tydligt motivera och informera kredittagaren dels vid avtalets ingående om räntevillkoren, dels i samband med räntehöjning om skälen till höjningen.

Frågan om förbud mot ensidig förändring av räntevillkoren i kreditavtal anser konsumentverket inte böra f. n. lösas lagstiftningsvägen. Enligt konsumentverkets mening bör man först avvakta resultatet av villkorsförhand-

lingarna mellan bankinspektionen och Svenska bankföreningen. Till detta kommer att frågan är så sammankopplad med andra i kreditavtal förekommande villkor att den redan därför bör lösas i ett sammanhang som inbegriper samtliga kreditavtalsvillkor. Om det visar sig omöjligt att genom förhandlingar åstadkomma från konsumentsynpunkt befogade ändringar bör däremot frågan om lagstiftning på nytt aktualiseras.

Svenska bankföreningen vill för det första erinra om att myndigheterna redan har stora möjligheter att påverka bankernas räntesättning genom den räntereglering som kan förekomma enligt lagen om kreditpolitiska medel. Bankföreningen anser det principiellt betänkligt att det, såsom i motionen görs gällande, i högre grad än som redan kan ske enligt den kreditpolitiska lagstiftningen överläts åt myndigheterna att styra räntesättningen på kreditmarknaden. Med dessa inledande anmärkningar vill bankföreningen framhålla att bankerna regelmässigt i sin räntesättning följer riksbankens diskonto. Det har visserligen förekommit vid enstaka tillfällen att diskontoförändringar inte avspeglat sig i ändringar av bankernas räntor, men sådana avvikelser har genomgående gjorts i överenskomelse med riksbanken.

Bankföreningen framhåller att bankernas räntesättning är avtalsbunden i enlighet med villkor i de skuldebrev som används vid kreditgivningen. På senaste tid har det grundläggande skuldebrevsformuläret varit föremål för översyn inom bankföreningen, varefter ingående diskussion förts med bankinspektionen om de villkor som skall upptas i ett kommande skuldebrevsformulär. Därvid har också frågan om de bestämmelser i skuldebrevet som möjliggör ränteändring varit föremål för diskussion. Bankföreningen har, med instämmande av Svenska sparbanksföreningen och Sveriges föreningsbankers förbund, hävdad att det inte är möjligt att begränsa bankernas rätt att omedelbart ändra räntan till att gälla endast i samband med diskontoförändringar. Omedelbara ränteändringar måste även kunna ske när den av samhället förda kreditpolitiken i andra sammanhang påkallar detta. Det kan nämligen vara så att riksbanken utan att utnyttja något av de kreditpolitiska medlen anser sig böra påverka bankernas räntesättning genom exempelvis överenskommelser med bankerna. Så genomfördes t. ex. under år 1982 en förändring av checkräkningsräntorna på riksbankens initiativ utan något samband med diskontoförändring. Motsvarande åtgärder från riksbankens sida skulle i ett annat samhälls-ekonomiskt läge kunna vidtas med avseende på exempelvis krediträntorna. Det kan påpekas att den kreditpolitiska lagstiftningen i väsentligt avseende bygger på tanken att riksbanken i första hand skall komma överens med bankerna om lämpliga åtgärder och först om detta inte kan ske skall tillgripa de i lagen anvisade medlen. En möjlighet till ränteändring förutom vid diskontoändring är alltså nödvändig för att möjliggöra den av riksbanken åsyftade kreditpolitiken.

I de skuldebrevsvillkor som diskuterats med bankinspektionen har bankerna fått möjligheter att ändra ränta också vid förfalldag för ränta. Även en sådan möjlighet har ansetts nödvändig. Självfallet är därmed inte avsikten att bankerna utan vägande skäl skall kunna företa ensidiga ändringar av räntan. Enligt bankföreningen kan i vissa situationer emellertid bankerna tvingas till omDispositioner i sina kreditportföljer till undvikande av att deras ekonomiska ställning försämras. Bankerna "matchar" nämligen sin utlåning mot inlåningen, för vilken den framtida räntesättningen alltså inte kan förutses. Det kan t. ex. tänkas att åtgärder vidtas från statsmakternas sida, vilket påverkar kostnaderna för bankernas inlåning och således indirekt också påverkar utlåningsräntorna. Räntorna på framför allt bankernas kortfristiga upplåning kan variera kraftigt. Om en ränteändring inte fick göras i sådana fall, skulle bankerna i speciella situationer t. o. m kunna tvingas att säga upp vissa krediter för att reglera om räntan. Därmed torde inget vara vunnet för vare sig kredittagarna eller bankerna. Bankföreningen understryker att det är för sådana speciella situationer, som den angivna möjligheten till ränteändring finns.

Bankföreningen vill framhålla att bankerna tillämpat sin rätt att höja räntan på ett sätt, som inte torde kunna föranleda någon kritik från konsumentskyddssynpunkt. Någon anledning att förvänta sig en annan tillämpning i framtiden finns inte. En garanti för detta torde för övrigt vara den fortlöpande tillsyn av bankerna som utövas av bankinspektionen, vilken i detta sammanhang särskilt har att beakta konsumenternas intressen. Bankföreningen upplyser att bankinspektionen inom kort kommer att med finansbolagen uppta överläggningar om de avtalsvillkor som finansbolagen tillämpar, liknande de diskussioner som nyligen förts mellan bankerna och bankinspektionen. Någon som helst anledning till ett samhälleligt ingripande mot bankerna i enlighet med vad som sägs i motionen föreligger enligt bankföreningen inte.

Bankföreningen framhåller avslutningsvis att, om det skulle anses att ingrepp skulle behövas mot andra kreditgivare än bankerna, detta bör ske så att bankernas kreditgivning inte påverkas. Viktigast torde emellertid vara att de avtalsvillkor som gäller i olika kreditsammanhang utformas så att kredittagaren får klart för sig vilka förutsättningar som gäller. Bankföreningen förstår motionärernas beskrivning så, att det på marknaden skulle förekomma att krediter lämnas utan att kredittagarna ges rimliga möjligheter att bedöma sina framtida kreditvillkor. Inom det område av kreditmarknaden som omfattas av bankinspektionens tillsyn torde enligt bankföreningen sådana avtalsbrister inte förekomma.

Svenska sparbanksföreningen upplyser att i de avtal som upprättas vid sparbankernas kreditgivning till enskild person anges regelmässigt den gällande räntan med en viss procentsats. Någon uttrycklig hänvisning till gällande diskonto förekommer således i princip inte. Vidare finns normalt

bland kreditvillkoren bestämmelsen att ränta "beräknas efter den räntesats och enligt de grunder som vid varje tid tillämpas för krediter" av ifrågasvarande slag. Den främsta anledningen till att sparbankerna förbehåller sig rätten att ändra utlåningsräntorna är att sparbankerna måste visa följsamhet till den av riksbanken förda kreditpolitiken. För att statsmakternas kreditpolitiska intentioner vad avser räntenivå och räntestruktur skall få avsedd effekt måste enligt sparbanksföreningen förändringar av utlåningsräntorna i banksystemet kunna genomföras med omedelbar verkan. Sådana ränteändringar kan äga rum i samband med att diskonto ändras. Förändringarna motsvaras dock, framhåller Sparbanksföreningen, inte alltid helt och hållet av de förändringar som diskontot undergår utan kan ske med procenttal som är högre eller lägre än motsvarande ändringar i diskontot. Vidare kan av kreditpolitiska skäl utlåningsräntorna ändras utan varje samband med diskontoförändringar.

Som exempel på ränteändringar som bankerna måste vidta av hänsyn till den förda kreditpolitiken nämner Sparbanksföreningen de förändringar som sedan sommaren 1982 ägt rum beträffande räntesatsen för krediter i räkning. Denna ränta har av kreditpolitiska skäl vid flera tillfällen såväl höjts som sänkts. Räntan har dock hela tiden legat 1—3 procentenheter högre i förhållande till diskontot än under första halvåret 1982.

Sparbanksföreningen påpekar vidare att det förekommer att riksbanken, utan att formellt utnyttja något av de tillgängliga kreditpolitiska medlen, söker påverka bankernas räntesättning genom överenskommelser. Även i sådana fall skulle statsmakternas strävanden motverkas och åtgärdernas genomslagskraft fördröjas, om inte bankerna skulle få vidta ränteförändringar med omedelbar verkan.

Sparbankerna har i regel formell möjlighet att ändra utlåningsräntan även under andra omständigheter än som berörts ovan. Det kan här vara fråga om situationer då en förändring av räntan sker efter prövning i det enskilda fallet. Det kan exempelvis förhålla sig på det sättet att ställd säkerhet försämrats eller att utgående ränta till följd av andra förändringar befinns vara otillräcklig för att Sparbanken skall kunna stå kvar vid sitt kreditåtagande. Om en ränteförändring i ett sådant läge inte skulle få ske, kunde Sparbanken bli nödsakad att säga upp krediten för att reglera om räntan. En sådan ordning ter sig onödigt och skulle knappast vara till gagn för någon.

Sparbanksföreningen vill emellertid framhålla att sparbankerna, trots sina formella möjligheter att göra ränteförändringar i gällande kreditavtal, vidtar sådana åtgärder efter noggrant övervägande och med omsorg om den enskilde konsumenten. Ränteförändringar görs endast när det bedöms vara erforderligt. Sparbankerna värnar om den enskilde såväl vid kreditgivning som i andra situationer. Sparbanksföreningen vill i detta sammanhang peka på de samarbetsavtal som sparbanksrörelsen träffat med olika fackliga organisationer rörande bl. a. lån till dessas medlemmar.

Sparbanksföreningen upplyser vidare om att Sparbanksföreningen jämte övriga bankorganisationer f. n. överlägger med bankinspektionen om förändringar av de villkor som bankerna tillämpar vid kreditgivning. Bl. a. diskuteras i vilken utsträckning bankerna skall kunna vidta ränteförändringar i gällande kreditavtal och hur detta skall återspeglas i kreditvillkoren.

I motionen uppmärksammas särskilt sådana fall när en enskild konsument beviljas kredit för förvärv från kreditgivaren eller annan som förmedlat kredit hos kreditgivaren. Sparbanksföreningen konstaterar att krediter av ifrågavarande slag säkerligen regelmässigt är ofördelaktiga för den enskilde konsumenten i bl. a. räntehänseende. Det kan här nämnas att de tidigare berörda samarbetsavtalen med fackliga organisationer gör det möjligt för sparbanker att erbjuda enskilda konsumenter lån som ställer sig förmånligare för kredittagaren än de krediter som står till buds utanför banksektorn. Även den verksamhet som Sparbankernas Fastighetsfinansierings AB (SPAFI) och Sparbankernas Bostadsfinansierings AB (SPA-BO) bedriver kan framhållas i detta sammanhang. Dessa har enligt Sparbanksföreningen till ändamål att lämna och förmedla kredit i samband med överlåtelse av äldre fastigheter resp. bostadsrätter. Härigenom kan enskilda erhålla lån med räntevillkor som är bättre för låntagaren än många av de låneformer som erbjuds utanför den organiserade kreditmarknaden.

Sparbanksföreningen anser sig mot bakgrund av det anförda inte kunna instämma i uttalandet i motionen att för låntagaren negativa ändringar i räntevillkoren inte bör få ske genom ensidigt beslut av kreditgivaren. I vart fall när det är fråga om rena bankkrediter måste banken av ovan redovisade skäl ha möjlighet att utan överenskommelse med låntagaren vidta de ränteförändringar som visar sig erforderliga, oavsett om diskontot ändras eller inte. Motionärerna synes visserligen inse att ränteändringar kan vara påkallade även vid oförändrat diskonto. De anser emellertid att en statlig myndighet och inte kreditgivaren själv bör avgöra när i sådana fall räntan skall få ändras. Enligt Sparbanksföreningens mening ter sig detta som en utomordentligt stel och byråkratisk ordning. Särskilt med tanke på att bankerna dels står under bankinspektionens tillsyn, dels måste anpassa sin verksamhet till den av statsmakterna förda kreditpolitiken, ter sig förslaget om en myndighetsprövning av angivet slag som en föga ändamålsenlig lösning. Med hänvisning till det anförda motsätter sig Sparbanksföreningen en lagstiftning med sådan innebörd som föreslås i motionen.

Svenska föreningsbankernas förbund (SFF) erinrar om att bankernas verksamhet är föremål för en mycket omfattande reglering, insyn och kontroll från statsmakternas sida. Detta gäller inte minst räntesättning och ränteförändringar. Ränteförändringar följer, upplyser SFF, normalt riksbankens diskontoförändringar — även diskontosänkningar — eller annan

ändring av det allmänna ränteläget som inte har samband med diskontoförändring. Riksbanken hålls informerad om alla av bankerna tillämpade räntesatser och förändringar härav. De senaste åren har bankerna varit formellt bundna av riksbankens räntereglering innebärande en högsta medelränta på utlåningen på diskonto + 4 %. Även om den formella ränteregleringen nyligen upphört att gälla kvarstår riksbankens rekommendation vilken innebär att bankernas medelräntor även i fortsättningen skall hållas inom ramen diskonto + 4 %. Några större höjningar av bankernas utlåningsräntor kan således ej genomföras. En annan sak är att konkurrensen på bankmarknaden är sådan att ensidiga räntehöjningar i större omfattning helt enkelt inte kommer i fråga.

SFF upplyser att andra kreditpolitiska medel, som står till riksbankens förfogande då den av samhällsekonomiska skäl vill påverka räntenivån, är bl. a. likviditetskrav, kassakrav och räntereglering. Ändringar av den s. k. straffräntan är ytterligare ett sätt att påverka ränteläget. Dessutom bör nämnas den inverkan på räntenivån som riksbankens agerande på den öppna marknaden genom köp och försäljning av obligationer kan medföra. Över huvud taget kan förändringar i det allmänna ränteläget behöva föranleda en ändring av gällande bankräntor.

SFF anser att kreditvillkor — vilka övervakas av bankinspektionen — måste med nödvändighet vara utformade så att bankerna kan anpassa de olika räntesatserna efter den av myndigheterna förda kreditpolitiken och övriga förändringar i det allmänna ränteläget. Det är således inte fråga om ensidigt egoistiskt uppställda villkor från bankernas sida vilka utnyttjas efter resp. banks gottfinnande till förfång för kredittagaren. Som ett exempel på hur avtalsvillkor och förändringar av dessa arbetas fram nämner SFF den översyn som bankernas allmänna skuldebrevsformulär nyligen varit föremål för. Företrädare för de olika bankorganisationerna har därvid gemensamt diskuterat angelägna förändringar av bl. a. villkoren för ränteändringar. Det gemensamt framlagda förslaget har sedan granskats av konsumentverket varefter verket lämnat sina synpunkter på detta. Där- efter har villkoren varit föremål för ytterligare övervägningar innan de fastställts i samråd med bankinspektionen.

Enligt kreditvillkoren får räntehöjningar ske inte bara då så är påkallat av kreditpolitiska skäl eller av förändringar i det allmänna ränteläget utan också "i övrigt" — i dessa fall dock med verkan först fr. o. m. kommande förfallodag. Bland skäl som motiverar att utlåningsräntan även får höjas "i övrigt" nämner SFF följande. Den vanligast förekommande reverskrediten inom föreningsbankerna beviljas vanligen på tre månader varvid det förutsätts att krediten förlängs successivt. På förfallodagen sker vanligen amortering. Det sagda innebär att lånen i praktiken kan löpa under en mycket lång tid, t. ex. 10—20 år. Det är inte möjligt för en bank att vid ett kreditavtals ingående kunna förutse och bedöma alla de olika faktorer som kan komma att påverka rättsförhållandet. Därför måste enligt SFF:s me-

ning banken ha möjlighet att kunna ändra räntan. Vidare måste bankerna, som är beroende av den s. k. räntemarginalen, kunna anpassa utlåningsräntan efter förändringar av inlåningsräntan.

SFF tar bestämt avstånd från "den teknik" som vissa kreditinstitut använder enligt vad motionärerna påstår. För det första skulle det av motionärerna beskrivna beteendet betraktas som stridande mot vad som inom bankvärlden anses vara god banketik. Detta är enligt SFF i sig tillräckligt för att förhindra ett sådant beteende hos bankerna. För bankerna är det av utomordentlig vikt att de inte handlar på ett sätt som strider mot god banketik. Bankinspektionen övervakar ständigt bankerna även i detta hänseende. Skulle bankinspektionen finna att bank handlat i strid mot vad som kan anses vara god banketik resulterar detta i ett uttalande från inspektionen i form av en cirkulärskrivelse till bankerna. Uttalandet betraktas av bankerna som normgivande. För det andra är bankerna som tidigare nämnts f. n. bundna av riksbankens rekommendation om högsta medelränta för utlåningen vilket medför att bankerna inte har utrymme för systematiska räntehöjningar av enskilda krediter. Vidare skulle — såsom påpekats tidigare — även konkurrensen bankerna emellan förhindra ett dylikt beteende från en enskild banks sida.

SFF vill framhålla att bankernas rätt att "i övrigt" ändra räntevillkoren inte tar sikte enbart på räntehöjningar utan gäller i lika hög grad även räntesänkningar. En räntesänkning — som kan vara ett led i en offensiv marknadssatsning eller ett svar på konkurrenternas åtgärder — innebär normalt en minskad räntemarginal för banken. Banken bör rimligtvis ha möjlighet att på egen hand bestämma om och när denna räntemarginal skall återtas. Härvid skall påpekas att särskilt föreningsbankerna är i väsentligt högre grad än i vart fall affärsbankerna beroende av sitt räntenetto.

Med hänvisning till vad SFF sålunda anfört i sitt remissvar avstyrker SFF att riksdagen ger sitt bifall till motionen. En frysning av räntan till den räntesats som gäller vid kreditens ingående (med vissa undantag) skulle innebära att föreningsbankerna inte längre skulle kunna erbjuda den för kunderna fördelaktiga successiva förlängningen av lånen. Föreningsbankerna skulle tvingas att rutinmässigt säga upp alla krediter vid kredittidens utgång för omreglering av räntan. Ett dylikt förfarande skulle vara uppenbart ofördelaktigt både för kunden och banken. För övrigt står det kunden fritt att säga upp sitt kreditavtal med banken om kunden inte finner sig kunna acceptera en räntehöjning. SFF, som inte är främmande inför att de av motionärerna påtalade problemen kan tänkas förekomma inom andra kreditinstitut än de som övervakas av bankinspektionen, förutsätter att statsmakterna kan komma till rätta med dessa problem utan att, för bankernas och de av bankerna ägda kreditinstitutens vidkommande, så drastiska åtgärder som motionärerna föreslagit behöver komma i fråga.

Finansbolagens förening framhåller att finansbolagens kreditavtal som regel innehåller en ränteändringsklausul av innebörd att finansbolaget äger ändra räntan om bolaget beslutar göra detta som en följd av en ändring i ränteläget. Bestämmelsen har sin bakgrund i finansbolagens speciella upplåningssituation och de tjänster som är knutna till finansbolagens kreditgivning till företag men även till konsumenter beträffande vissa finansieringsformer såsom kontokrediter. Finansbolagens verksamhet omfattar således generellt och i stor utsträckning olika administrativa tjänster som är basen för deras kreditgivning. Dessa tjänster debiteras ofta integrerade med räntan för eventuell finansiering. Typiskt sett tillhandahåller också finansbolagen finansieringsformer med ett större risktagande än andra kreditinstitut.

Föreningen pekar på att flertalet finansbolag refinansierar större delen av sin kreditgivning på den fria kreditmarknaden, på vilken utbjudes främst näringslivets överskottslikviditet. Denna upplåning är av naturliga skäl kortfristig. Nyupplåningsräntan på denna marknad växlar mycket snabbt, ibland flera gånger under samma dag. Denna ränta är inte knuten till diskontot, checkräkningskrediträntan eller någon annan viss storhet utan är en syntes av de olika ränteslag som förekommer på hela kreditmarknaden. Finansbolagen påverkas således snabbt av förändringen i det allmänna ränteläget på denna kreditmarknad, vilket medför att finansbolagen i sin tur måste kunna påverka sin "utfåningsränta". Därest sådan möjlighet ej föreligger kan finansbolagen ej tillförsäkra sig ett erforderligt kalkylerat utfall och upprätthålla det kapitalkrav som erfordras enligt lagen om finansbolag.

Finansbolagen höjer resp. sänker avtalsräntan när objektiva förutsättningar föreligger med hänsyn tagen till finansbolagets upplåningssituation, som är olika från finansbolag till finansbolag. Genom den konkurrens, som finns på marknaden totalt och då även när kreditrestriktioner råder, garanteras att dessa ändringar sker. Enligt föreningen informerar finansbolagen kunderna i god tid innan en ändring genomförs. Därest finansbolagen ej skulle kunna ändra avtalsräntan efter de förutsättningar som gäller kan, menar föreningen, en oundviklig konsekvens bli att finansbolagen blir tvingade att säga upp krediten för att kunna ändra räntan och därmed övergå från tidsbundna avtal till löpande avtal.

Föreningen hävdar att, eftersom de olika finansbolagens upplåningssituation skiftar beroende på långivare och då finansbolagens kreditgivning ej är knuten till diskontot, det inte är möjligt att på finansbolagen tillämpa motionärernas förslag att krediträntan skall sänkas eller höjas efter diskontoändringar. Av konkurrensskäl kan ett finansbolag för övrigt t. o. m. avvakta en höjning av avtalsräntan. Finansbolagens upplåningssituation, deras relativt större risktagande samt pågående produktutvecklingsarbete motiverar enligt föreningen en stark flexibilitet vid prissättningen. Den fria och varierade räntan är därför en viktig regulator för kreditgivningen

och ett medel att skapa balans.

Föreningen upplyser att finansbolagen försöker lösa den av motionärerna väckta frågan på sådant sätt att kunderna erhåller information om de förutsättningar som gäller för ifrågavarande finansieringsform. Beträffande konsument tillkommer den informationskyldighet som föreligger enligt marknadsföringslagen och konsumentkreditlagen. Därtill kommer avtalsvillkorslagen som möjliggör en övervakning av att kreditvillkoren ej är oskäliga. Tillsynsmyndigheterna är här bankinspektionen, bl. a. för finansbolagen och konsumentverket för säljföretag som ej lyder under bankinspektionens tillsyn. Föreningen vill till sist peka på att bankinspektionen kommer att uppta diskussioner med finansbolagen för en genomgång av de avtalsvillkor som tillämpas.

2. Betalning av faktura

Konsumentverket/KO anför -- efter en redogörelse för gällande regler -- att både näringsidkare och konsumenter i stor utsträckning är okunniga om reglerna. Detta förhållande har klart framgått under tillsynsarbetet som konsumentverket/KO bedriver med stöd av lagen om oskäliga avtalsvillkor.

För att komma till rätta med de konsumentproblem som är förbundna med den bristande kunskapen om gällande regler tillskrev konsumentverket under våren 1982 ett stort antal tryckerier och ombad dem att skicka in förtryckta avtalsblanketter avsedda att användas i konsumentsammanhang. Övervägande delen av det material som kom verket till handa var fakturablanketter med uppgifter om debitering av dröjsmålsränta, vilka i stor utsträckning visade sig avvika från räntelagens bestämmelser till fakturamottagarens nackdel.

Konsumentverket uppger vidare att de konsumentproblem som gäller betalningsvillkor under vintern och våren 1983 har behandlats i pressen. Med anledning av artiklarna har konsumentverket fått ett mycket stort antal förfrågningar både från konsumenter och näringsidkare. Många konsumenter har skickat in fakturor innehållande betalningsvillkor, som både avviker från dispositiv rätt och saknar förankring i en föregående överenskommelse mellan parterna. Villkoren diskuteras således ofta ensidigt och i efterhand, dvs. efter det att ett avtal har ingåtts, av betalningsmottagaren. Med anledning av detta har verket tillskrivit mer än 100 företag och informerat om, vilka förutsättningarna är för att från räntelagen avvikande villkor för debitering av dröjsmålsränta skall få tillämpas.

Konsumentverket framhåller att det genom informationsinsatser av angivet slag visserligen är möjligt att i viss utsträckning klargöra för konsumenterna och näringsidkarna vilka regler som gäller. Effekten av sådana ansträngningar torde enligt verket emellertid vara mycket begränsad. Dels nås bara en liten del av de berörda av informationen, dels är det svårt att

formulera klara och allmängiltiga regler för när ett avtal kan anses ha träffats mellan en näringsidkare och en konsument, som innebär en avvikelse från dispositiv rätt vad det gäller tidpunkten för betalning och för debitering av dröjsmålsränta.

Konsumentverket anser att de regler som gäller är komplicerade och därför ofta svåra att förstå för dem som skall tillämpa dem i praktiken. Från konsumentsynpunkt är det därför önskvärt att situationen förbättras. Frågan är då hur detta lämpligen kan ske. Motionärernas förslag torde enligt verket innebära, att för betalning av fakturor skall gälla som huvudprincip, att konsumenten har 30 dagar på sig att betala det belopp som fakturan avser. Efter utgången av denna frist skall — om betalning inte erlagts — näringsidkaren ha rätt att debitera dröjsmålsränta. Har emellertid parterna träffat en överenskommelse om en kortare betalningsfrist än 30 dagar — och står detta uppenbart klart för konsumenten — skall den kortare betalningsfristen gälla. Konsumentverket tolkar motionärernas avsikt vara, att dröjsmålsränta i sådana fall får debiteras redan från det betalningsfristen löpt till ända och inte först efter 30 dagar sedan fakturan avsändes. En sådan regel är enligt verket dock inte heller utan problem.

Till att börja med konstaterar konsumentverket att förslaget endast tar sikte på de fall, då betalning skall ske mot faktura. Motionärerna tycks förutsätta att detta alltid innebär att konsumenten medges ett visst anstånd med betalningen. Emellertid förekommer det att faktura utfärdas även i fall då en säljare förväntar sig betalning omedelbart, t. ex. då en vara levereras i konsumentens bostad och betalning skall ske via post eller bank så snart leverans har skett. Och omvänt förekommer det förstås att en näringsidkare medger betalningsanstånd utan att för den skull utfärda någon faktura. Det sistnämnda exemplet visar också att motionärernas förslag inte omfattar alla tänkbara betalningssituationer, varför de svårigheter, som tillämpningen av nuvarande regler medför, i vissa fall skulle kvarstå. Förslaget torde därför enligt konsumentverkets uppfattning knappast leda till att regelsystemet för betalning förenklas. Däremot kunde förslaget innebära en förbättring för konsumenterna så till vida, att när ingen tidpunkt för betalning har avtalats och näringsidkaren kräver betalning genom att översända en faktura, konsumenten alltid har 30 dagar på sig att betala sin skuld. Om motionärernas förslag genomfördes ligger det dock, anser konsumentverket, nära till hands att förmoda, att näringsidkarna skulle se till att avtalen med konsumenter i större utsträckning än i dag kom att innehålla villkor om att betalning skall ske inom viss kortare tid. Om förslaget i praktiken skulle innebära en förbättring för konsumenten är det därför knappast möjligt att ta ställning till utan att frågan belyses ytterligare.

Konsumentverket hänvisar vidare till att motionärernas förslag, som inte innebär att nu gällande dispositiva regler ersätts av tvingande bestämmelser, inte helt undanröjer det problem, som ligger i svårigheten att

bedöma, om en överenskommelse som åsidosätter dispositiv rätt kan anses föreligga. Verket ansluter sig dock till uppfattningen att den av motionärerna föreslagna bevisregeln — dvs. att konsumenten "bevisligen skall vara medveten om en kortare betalningstid" för att inte ha rätt till 30 dagars kredittid — skulle vara till fördel för konsumenterna genom att näringsidkaren skall bevisa inte bara att avtal om tidpunkten för betalning träffats, utan också att konsumenten informerats tydligt om avtalets innebörd på denna punkt. I detta sammanhang bör enligt verket framhållas att det hittills inte förekommit att — bortsett från fall då förskottsbetalning krävts — ett betalningsvillkor bedömts som oskäligt enligt lagen om förbud mot oskäliga avtalsvillkor med hänvisning till att betalningsfristen varit för kort. Verket har dock i förhandlingar med olika branschorganisationer om avtalsvillkor eftersträvat att konsumenterna skall ges en betalningsfrist på 30 dagar när betalning skall ske mot faktura. Ett villkor av denna innebörd ingår därför i flera av de överenskommelser om avtalsvillkor som verket träffat med näringslivet.

Sammanfattningsvis delar konsumentverket/KO motionärernas uppfattning att det finns ett behov av regler om betalning av en skuld och debitering av dröjsmålsränta i konsumentförhållanden som är lättare att tillämpa än de nu gällande. Hur sådana regler bör utformas måste dock övervägas på ett mera djupgående sätt än som här varit möjligt, t. ex. inom ramen för den pågående konsumentköpsutredningens arbete.

Kooperativa förbundet (KF) framhåller att man förmodligen till en del skulle komma till rätta med de problem som motionärerna påtalat genom en bättre information till allmänheten om innehållet i gällande rätt. Problemet med varierande förfallodagar kan dock enligt KF inte lösas enbart genom bättre upplysning. Även om en säljare inte får debitera dröjsmålsränta förrän efter 30 dagar, kan han påbörja inkassoåtgärder, så snart hans fordran är förfallen. Situationen att en hemvändande semesterfirare finner både faktura och inkassobesked eller föreläggande från tingsrätt är därför möjlig. Nuvarande regelsystem med förfalldag vid anfordran och dröjsmålsränta en månad efter fakturadag, om annat inte avtalats, kan enligt KF upplevas som förvirrande av många. Sannolikt skulle systemet bli mera begripligt för gemene man, om motionärernas förslag om en lagreglerad presumtion för 30 dagars förfallotid på fakturor genomfördes. KF föreslår därför att möjligheterna att genomföra förslaget utreds. Det torde enligt KF:s mening ligga nära till hands att lämna utredningsuppdraget till konsumentköpsutredningen.

Företagareförbundet erinrar om att skyddet för konsumenterna under senare år successivt har stärkts gentemot säljare/leverantörer av varor och tjänster. Genom tvingande regler har den seriösa handeln kringgärdats med en rad lagar och förordningar på grund av ett litet antal mindre

nogräknade säljares beteende. Det ökade antalet regleringar har, framhåller förbundet, fullt naturligt lett till högre priser som sist och slutligen fått betalas av konsumenterna.

Den i motionen föreslagna regeln att leverantören på följesedeln skall tvingas ange *betalningstidpunkt skulle enligt förbundets uppfattning ytterliga öka företagets administrationskostnader utan att konsumentens ställning väsentligt förstärktes*. Förbundet finner att samhället också bör kunna ställa elementära krav på konsumenten. I detta fall behöver vederbörande bara fråga leverantören/säljaren när betalning skall ske. Krediter till konsumenten är en kostnad för säljaren, en kostnad som också är ett konkurrensmedel. En lagregel om 30 dagars automatisk respittid för inbetalning av faktura skulle få direkt kostnadshöjande effekter inom exempelvis resebyråbranschen där byråerna ofta lever på sina kommissioner för att sedan med kort kredittid inleverera pengar till exempelvis flygbolag, hotell m. m. Förbundet konstaterar att de i motionen föreslagna åtgärderna skulle öka byråkratin på en redan hårt relgerad marknad utan att konsumenten skulle vinna någon påtaglig fördel.

Sveriges hantverks- och industriorganisation—Familjeföretagen (SHIO-Familjeföretagen) och *Sveriges köpmannaförbund* anför i ett gemensamt yttrande att utgångspunkten vid köp av varor eller tjänster är att parternas prestationer byts direkt, vilket innebär att t. ex. betalning sker direkt vid leverans. Om så ej sker, äger betalningen rum vid anfordran, exempelvis mot faktura. Betalningstidpunkten kan emellertid även bli föremål för avtal mellan parterna. Frågan är då när ett avtal kan anses ha kommit till stånd. En klar uppfattning om detta finns inte. Organisationerna anser att en rimlig ståndpunkt är att köparen bör ha haft tillfälle att ta del av säljarens villkor innan affären fullgörs från säljarens sida, dvs. senast i samband med leverans. Då kan en upplysning på följesedel om betalningstidpunkt m. m. anses medföra att ett godkännande av detta säljarens villkor skett, varvid även avtal anses ha träffats om tidpunkten för betalning. Organisationerna anser i första hand att något behov av reglering i lag av tidpunkten för betalning av faktura inte föreligger. I andra hand bör enligt organisationernas uppfattning frågan överlämnas till konsumentköpsutredningen.

3. Fakturaavgifter

Konsumentverket/KO upplyser om att verket varje år mottar ett stort antal förfrågningar om näringsidkares rätt att ta ut faktureringsavgifter.

Konsumentverket/KO erinrar om att en faktureringsavgift enligt allmänna avtalsrättsliga principer får tas ut endast under förutsättning, att parterna vid avtalstillfället kommit överens om att en sådan avgift skall betalas utöver själva priset för varan eller tjänsten i fråga. Mot denna bakgrund träffades 1973 en överenskommelse mellan KO och Sveriges

grossistförbund, Sveriges hantverks- och industriorganisation — Familjeföretagen, Sveriges industriförbund samt Sveriges köpmannaförbund som innebär att organisationerna rekommenderade sina medlemmar, att i förekommande fall senast när avtal träffas med konsumenten tydligt upplysa om att en fakturaavgift kommer att debiteras och om dess storlek. Senare har motsvarande krav uttryckts i flera riktlinjer för marknadsföring av varor och tjänster, som tillkommit efter förhandlingar med berörda branschorganisationer (riktlinjer för postorderförsäljning KOVFS 1980:2, riktlinjer för prisinformation till konsumenter i marknadsföring av varor i detaljhandeln KOVFS 1982:1, riktlinjer för information vid reparation m. m. av elektriska hushållsapparater och hemelektronik KOVFS 1982:4). Det relativt stora antal förfrågningar och anmälningar, som fortfarande riktas till verket, tyder enligt verket emellertid på, att den överenskomna principen inte efterlevs i den grad som är önskvärt.

Konsumentverket/KO delar motionärernas uppfattning att det i vissa fall kan vara oberättigat att näringsidkaren — genom att kräva att betalning sker först efter erhållande av faktura — skall kunna förvägra konsumenten möjligheten att omgående betala sin skuld. Det gäller i synnerhet om konsumentens önskemål inte medför någon olägenhet för näringsidkaren. Har parterna däremot kommit överens om att betalning skall ske mot faktura gör verket liksom motionärerna bedömningen, att en faktureringsavgift kan vara berättigad med hänsyn till de särskilda kostnader faktureringen föranleder. I vissa fall, t. ex. beträffande bankernas kravrutiner, torde emellertid en begränsning av möjligheterna att ta ut faktureringsavgift vara motiverad. Från konsumentsynpunkt anser konsumentverket/KO det önskvärt att också frågan om faktureringsavgifter får en ytterligare belysning.

KF anför att konsumenterna genom bättre information måste få klargjort för sig att ett villkor inte är avtalat — och alltså inte bindande — bara för att säljaren tagit upp det i sin faktura. I normala fall är det tvärtom så att ett villkor anses avtalat endast om köparen underrättats om och accepterat det redan vid köptillfället. Om alla blev medvetna om att man i princip inte är skyldig att betala mer än vad som överenskommit vid köptillfället (plus eventuell dröjsmålsränta), skulle konsumenterna våga vägra betala tidigare icke aviserade avgifter, och näringsidkarna skulle bli tvungna att informera konsumenterna bättre om tillkommande kostnader. För att ha rätt att ta ut faktureringsavgift måste säljaren upplysa köparen vid avtalsslutet om att sådan avgift kommer att påföras. Köparen har då möjlighet att ta hänsyn härtill, när han fattar sitt köpbeslut. Med hänsyn till det anförda finner KF det inte erforderligt med förbud mot faktureringsavgift i sådana fall, då kunden begärt att få betala kontant men förvägrats detta. KF vill dock samtidigt kraftigt stryka under behovet av information om gällande rätt.

Företagareförbundet anser att det inte heller när det gäller faktureringsavgifter behövs någon reglering. På den konkurrensutsatta marknaden finns i dag ett sådan utbud att konsumenterna kan välja alternativet att betala kontant. Inom den reglerande sektorn banker, försäkringsbolag m. m. används principen att tillstålla konsumenten en faktura. I exempelvis bankernas utlåningsinstitut skulle enligt förbundet principen med kontant betalning vara näst intill ogörlig. Inte heller inom den offentliga sektorn vore principen att rekommendera.

SHIO-Familjeföretagen och *Sveriges köpmannaförbund* framhåller att förfarandet med fakturaavgifter numera snarare är regel än undantag, i vilket fall på fakturor som uppgår till mindre belopp. Organisationerna anser att det mot den bakgrunden kan hävdas, att en köpare bör utgå ifrån att en fakturaavgift tillkommer. Han bör ta reda på det rätta förhållandet och om fakturaavgift utgår bör han rimligen försöka avtala bort detta villkor genom att t. ex. erbjuda kontant betalning. Accepteras detta inte av säljaren, vilken kan ha redovisningstekniska och administrativa skäl för betalning över faktura, står det köparen fritt att avstå från att köpa varan eller tjänsten av den aktuella leverantören. Organisationerna anser därför att något behov av reglering i lag av rätten att utta fakturaavgift inte föreligger. I andra hand bör enligt organisationernas uppfattning frågan överlämnas till konsumentköpsutredningen.

